

ȘCOALA SOCIOLOGICĂ DE LA BUCUREȘTI ȘI MUZEUL SATULUI

Conf. dr. Gh. Focșă

I. Originalitatea multora dintre ideile elaborate și animate de gândirea activă și de dinamismul organizatoric remarcabil al prof. D. Gusti, și cu deosebire concepția sa sociologică originală și metoda concretă de cercetare în domeniul acestei științe, au atras un mare număr de tineri intelectuali români, unora determinându-le preocupările științifice pentru toată viața și constituind ceea ce se cheamă „Școala Gusti” sau „Școala sociologică de la București”.

Dar ele au stîrnit și un viu interes internațional, antrenînd participarea, la grupele de cercetări pe teren din România, a mai multor tineri sociologi din Ungaria, Franța, Germania, S.U.A. etc.

Profesorul Gusti înțelegea știința sociologică ca fiind eficientă în măsura în care concluziile ei teoretice deveneau aplicabile și utile în practica socială, în care ele constituiau fundamentele științifice ale reformelor sociale. Vorbînd despre „știința națiunii românești și despre Serviciul social obligatoriu al studențimii din România”, ca răspuns către studenții Facultății de Filozofie și Litere din București, cu prilejul sărbătoririi sale la 25 de ani de activitate universitară, în ziua de 27 ianuarie 1937¹, prof. Gusti exprima unele profesii de credință interesante, declarînd că a urît „dilentantismul amabil”, dar și „erudiția pretențioasă, searbădă, de pură bibliotecă”, subliniind că „există o răspundere a muncii științifice”. „Dacă există o viață a cărții, există nu mai puțin și o carte a vieții”, precizînd că a cunoscut și el ceea ce Taine numea „betia delirantă” a bibliotecii și a cărților din bibliotecă, dar a ieșit în largul vieții sociale românești pentru a verifica temeinicia și utilitatea științei dobîndită la catedră și în bibliotecă și că din această confruntare cu adevărul vieții s-a îmbogățit cu o mai profundă claritate asupra îndatoririlor omului de știință, a intelectualului, care sînt acelea de a cultiva știința în serviciul patriei, a națiunii... „Că știința dobîndește astfel profunde sensuri etice, cultivînd obligativități și devotamente politico-sociale active, că adevăratul patriotism nu este patriotismul verbal sau patriotismul legislativ, ci este patriotismul acesta temeinic, cînd faci știință românească și pe baza științei românești propui reforme românești”, deoarece „nici o reformă nu se poate face decît pe baza unei cunoașteri temeinice”.

Cunoașterea adecvată, realizată prin „cercetarea directă a vieții satelor a dus la constatări surprinzătoare, căci am descoperit acolo o

¹ Vezi „Sociologie Românească”, an II nr. 1, ianuarie 1937, p. 1-4.

viață care este de o noblete, de o însemnătate și de o valoare pe care nu poate s-o prețuiască decât cine o cunoaște temeinic”².

II. În ceea ce privește ideea unui muzeu etnografic expus în aer liber, a „Muzeului Satului” din România, aceasta are la noi antecedente istorice îndelungate. Ea s-a conturat treptat din preocupările a numeroși oameni de știință români, care timp de peste un secol au adus contribuțiile lor teoretice și practice în domeniul muzeografiei etnografice. Încă în anii 1865–1867, Alexandru Odobescu arheolog, istoric de artă și mare scriitor, în calitate sa de comisar al României pentru Expoziția Universală de la Paris, preconiza necesitatea ilustrării culturii populare românești prin prezentarea gospodăriei țărănești caracteristice, cu locuință, construcții anexe și inventarele lor specifice³. În 1875, Titu Maiorescu — pe atunci ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice — lua măsuri concrete pentru dezvoltarea unei secții a „porturilor naționale” în cadrul Muzeului Național de antichități care exista de mai multă vreme. „Este dar de mare importanță, atît pentru studiile etnografice asupra poporului român, cît și pentru lăpirea gustului artelor textile la noi, de a se aduna și păstra într-o colecție cît mai bogată porturile naționale conservate pînă astăzi. S-au făcut în acest sens pregătiri pentru înființarea unei deosebite secțiuni de costume în Muzeul Național...”⁴.

Între anii 1901–1902, Spiru Haret, ca ministru al Instrucțiunii Publice, a inițiat o cercetare la teren în diferite regiuni ale țării și a organizat primele colecții sistematice din diferite județe pentru mai multe categorii de obiecte: cusături, țesături, costume și piese de port popular, obiecte artistice din lemn, ceramică, obiecte metalice etc., destinate creării „Muzeului de Arte Naționale” din București, muzeu pus în serviciul direct al învățămîntului. „În legătură cu înființarea unei școli special consacrată artei naționale, stă înființarea unui muzeu de arte naționale. Scopul acestei instituțiuni trebuie să fie de a aduna și a conserva toate rămășițele din trecut ale țării noastre...”⁵. Spiru Haret are și meritul de a fi recomandat o documentare cît mai completă privind locul de origine, denumirea, materialele și tehnica, însușirile artistice și întrebuințarea fiecărui obiect, documentare care trebuia realizată odată cu efectuarea colecțiilor pe teren.

Muzeul preconizat de Spiru Haret a luat ființă ca instituție de sine stătătoare la 1 octombrie 1906, sub denumirea de „Muzeu etnografic, de artă națională, artă decorativă și industrială”, titulatură sintetizată mai tîrziu în cea de „Muzeul de etnografie și de artă națională” și apoi în aceea de „Muzeul de artă populară”...

Sub direcția profesorului Al. Tzigara-Samurcaș, începînd chiar de la înființare (1906), el tindea să devină „O casă a poporului român în care expunîndu-se obiectele lui uzuale, precum și produsele lui artistice,

² Ibidem, p. 2.

³ A se vedea Alexandru Odobescu, *Scrieri literare și istorice*, vol. I–III, București, 1887; *Casa, veșmintele și petrecerile țăranului român. Extracte în limba franceză din Catalogul Secțiunii române la Expozițiunea universală din 1867, la Paris*, vol. II, p. 117–129.

⁴ Titu Maiorescu, *Raport asupra lucrărilor Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice*, București, 1875, p. 15.

⁵ Spiru C. Haret, *Raport asupra activității Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor*, de Spiru C. Haret — ministru, București, 1903, p. 286.

să se dea cea mai completă imagine a vieții acestui popor”. În concepția prof. Tzigara-Samurcaș, muzeul avea drept scop să illustreze „traiul zilnic, viața intelectuală și religioasă a țaranului român de pretutindeni. Casa, portul, obiectele uzuale, pe de o parte, biserica și obiectele cultului, pe de alta, trebuiau să se cuprindă în muzeu”⁶. După numai trei ani de activitate, Tzigara-Samurcaș seria, în 1909: „Pentru ca această imagine să fie cât mai deplină și pentru a arăta pe țaranul nostru în adevăratul său mediu, am reușit să aduc în muzeu o casă întreagă care ocupă singură una dintre sălile expoziției. Ea lasă o imagine completă și plăcută a stării sociale și a îndeletnicirilor artistice ale țaranului nostru”⁷.

Al doilea monument de arhitectură populară pe care autorul acestui măreț program, formulat în gânduri scrise, a izbutit să-l aducă în București cu scopuri muzeografice a fost biserica din lemn masiv de stejar, o bijuterie a arhitecturii populare din Turea — zona Clujului, datind de la 1750. El nu era un adept al muzeelor în aer liber, iar față de unele tentative în acest sens a manifestat rezerve și chiar opinii critice severe. . .

A izbutit totuși să monteze în expoziția pavilionară casa meșterului Antonie Mogoș din Cearu Gorjului, veritabil și prețios monument de artă arhitectonică originală, din anul 1875, dar fără „borzii” și „tălpile” masive, din pietroaie și trunchi de stejar la temelie. Biserica însă, cu turnul ei îndrăzneț, zvelt și elegant, a zăcut desfăcută peste 40 de ani în subsolul edificiului din strada Monetăriei, din două cauze distincte: a) spațiul, oricât de monumental al noului edificiu de la Șosea, nu permitea montarea unei asemenea construcții a cărei trăsătură esențială era tocmai înălțarea pe verticală; b) birnele, depuse în subsolul edificiului clădit pentru expozițiile muzeului, păstrau amintirea concretă a tentativelor tehnice novatoare ale arhitectului, O. Roguski, ajutorul principal al prof. Al. Tzigara-Samurcaș, care la desfacerea monumentului din satul de origine a încercat să păstreze turnul nedemontat, ancorându-l cu fringhii și căutînd să-l ridice de pe soclul său de la nivelul tavanului din pronaosul bisericii și să-l coboare întreg cu ajutorul a patru scripeți. Dar odgoanele împletite din fire groase de cînepă au cedat și turnul s-a desfăcut cu repeziciune pe sol, cînd cele patru birne din stejar masiv, care susțineau pe verticală șarpanta piramidală alungită, au fost culese în șasesprezece bucăți distincte din locul catastrofei. Soluția am aplicat-o noi după peste patru decenii, cînd cu birne de înlocuire tot din lemn de stejar, la dimensiunile cerute de „urșii” originali pentru tălpile lipsă la casa meșterului Mogoș și pentru birnele sfărîmate de la turnul bisericii Turea, cu mari bolovani de piatră naturală și cu ajutorul unor meșteri olteni versați, am integrat, prin anii 1953—1954, ambele monumente, cu înfățișarea lor normală, inițială, în expoziția permanentă, în aer liber, a Muzeului Satului. Profesorului Tzigara-Samurcaș îi rămîne însă dublul merit de a fi adus cel dintîi, cu intenții muzeografice, în București, monumente de arhitectură populară autentice, pe care le-a descris cu compe-

⁶ Al. Tzigara-Samurcaș, *Artă în România, I. Studii critice*, 1909, și *Muzeul Neamului Românesc ce a fost, ce este, ce ar trebui să fie*, București, 1910. Retipărit în „Muzeografie Românească”, București, 1936, p. 69—70.

⁷ *Idem*, *L'art du Peuple Roumain*, 1925 și *Inaugurarea Muzeului de Artă Națională*, în „Convorbiri literare”, sept. 1931. Retipărit în „Muzeografie Românească”, București, 1936, p. 117.

tență și cu patos, ca și pe făuritorii lor, și de a fi contribuit, fără să vrea, la dezvoltarea Muzeului Satului...

La Cluj-Napoca, profesorul Romulus Vuia, titularul catedrei de etnografie, în anii 1922—1923 a pus bazele teoretice și practice ale Muzeului Etnografic al Transilvaniei, conceput cu două secții distincte și cu două modalități de expunere — de pavilion și în aer liber. După o bogată și interesantă colecție de obiecte etnografice pentru secția pavilionară, ilustrând mai ales modul de viață și creațiile țăranimii din nordul Transilvaniei, în anul 1929, el a transportat și remontat două case țărănești autentice și o stână, aduse în poiana de pe întinsa colină împădurită de la Hoia, din imediata vecinătate a orașului, din care municipalitatea îi pusese la dispoziție pentru planurile lui muzeografice nu mai puțin de 170 ha teritoriu cu pășuni și pădure. Era începutul concret pentru secția în aer liber, din planul conceput, elaborat și publicat anterior⁸, în care scria că muzeul va aduna „toate instrumentele originale în legătură cu ocupațiunile primitive ale locuitorilor — agricultură, pășorît pescuit și vânătoare —, că se va ocupa cu diferite tipuri de case, de la țară, cu portul popular, precum și cu uneltele și produsele industriei casnice”, cu „credințele, superstițiile și obiceiurile poporului, spre a da o icoană vie și clară a întregii vieți materiale și spirituale a poporului de la țară (...) adevăratul păstrător al civilizației autohtone române”⁹.

Prin rivna prof. R. Vuia și a colaboratorilor săi s-a dezvoltat la Cluj-Napoca o bogată și interesantă secție etnografică pavilionară, dar cea în aer liber a rămas doar cu primele trei monumente, cele montate

Hoia în anul 1929, așteptând vremuri mai favorabile și noi eforturi constructive, care au fost reluate după mai bine de un sfert de veac...

III. În atmosfera generală de interes sporit pentru cultura poporului român, mai accentuată după formarea statului național unitar român în 1918, la care au avut substanțiale contribuții, între alții, istoricii Nicolae Iorga și Vasile Pirvan, geografii-etnografi Simion Mehedinți și George Vilsan, naturalistul Grigore Antipa și istoricul de artă George Oprescu, cu implicații și contribuții directe în dezvoltarea muzeologiei românești în general și a celei etnografice în special, s-au desfășurat, între anii 1925—1948, cercetările de sociologie rurală organizate de prof. Dimitrie Gusti și colaboratorii săi cu echipe numeroase în diferite sate din România. În cadrul acelor cercetări multilaterale, în care erau analizate fenomenele sociale complexe și concrete, în cadrul studiilor monografice realizate de Școala sociologică de la București, care a sintetizat și rezultatele cercetărilor științifice și ale experienței muzeografice anterioare, s-a formulat și conturat mai clar ideea „Muzeului satului” care a ajuns acum la prima sa fază de realizare concretă. Aceste cercetări se încheiau cu mici expoziții temporare montate în sălile căminelor culturale, ori ale școlilor din satele cercetate și în sălile Seminarului de sociologie de la Facultatea de Filosofie și Litere din București. În ele erau expuse colecțiile „monografiștilor”, cu obiecte care atrăgeau atenția unele prin ciudătenia sau originalitatea lor, altele prin remarcabila lor valoare artistică.

⁸ Romulus Vuia, *Muzeul Etnografic al Ardealului*, București, 1928.

⁹ *Ibidem*, p. 9.

În concepția profesorului Gusti, colecționarea de obiecte era, în cadrul cercetărilor monografice, un alt mijloc esențial de a ilustra modul de viață al țărănimii pentru care cuvintele, oricât de meșteșugit exprimate, nu erau în stare să ilustreze concludent unele aspecte ale realității concrete. De aceea, scopul inițial al cercetării științifice a fost dublat „de nevoia de a strânge obiecte”, întrucît, „într-o asemenea cercetare științifică a satelor, sînt unele lămuriri și informații care, prin firea lucrurilor, nu pot fi înfățișate în slovă scrisă. Oricît de meșteșugite ar fi ele, cuvintele scrise nu izbutesc să ne dea icoana deplină a vieții unui sat. De aceea am căutat să împlinim această lipsă prin alte mijloace. Am făcut astfel filme documentare, în trei din satele cercetate, am făcut înregistrări fonografice de cîntece populare, am creat o bogată arhivă fotografică și, mai ales, am organizat muzee care au expus obiectele autentice de o deosebită valoare, pe care le colecționasem an de an”¹⁰.

Cea dintîi dintre aceste mici expoziții temporare a fost organizată, în anul 1928, într-una dintre sălile de clasă ale școlii elementare din Fundul Moldovei — Suceava. În toamna aceluiași an, în sala Seminarului de Sociologie din București, s-a deschis cel dintîi „muzeu” organizat din colecțiile efectuate în satele Nerej — Vrancea și Fundul Moldovei — Suceava. „Foloasele lui, deși pe atunci muzeul nostru era încă foarte mic, s-au dovedit a fi foarte mari. Ba, am putut să contribuim și la o expoziție internațională, aceea de la Barcelona, unde standardurile noastre au cîpătat medalia de aur”¹¹. Un an mai tîrziu, 1929, rodul mai bogat al cercetărilor și al colecțiilor din Drăguș — Făgăraș s-a concretizat în organizarea unei camere drăgușene complete, tot la Seminarul de Sociologie, care a fost apoi dusă la Expoziția Internațională de la Dresda, unde a fost distinsă cu „medalia de onoare”. De la un an la altul, cercetările și colecțiile s-au repetat în diferite alte sate, oferind în același timp ocazii de a fi prezentate și în străinătate, cum a fost cazul în 1931, cînd au plecat la Tokio o parte din colecțiile realizate în campania din satul Runcu — Gorj (1930). Acolo, într-o sală a expoziției, consacrată foloaselor fotografiei aeriene, s-au înfățișat colecțiile documentare ale Școlii monografice de la București. Cercetările, colecțiile de obiecte și expozițiile corespunzătoare s-au amplificat cînd la ele au fost antrenate mai multe echipe studențești, ale căror rezultate au fost expuse în cele 12 camere țărănești cu arhitectură simulată, improvizată, dar cu obiecte autentice, montate în holul Fundației Culturale din Strada Latină nr. 8, în 1934, și în cele 25 interioare de locuințe reprezentînd tot atîtea sate diferite din România, în expoziția anului 1935, montată în marele Pavilion al vînătoarei, aflat în Parcul Libertății din București. Era astfel pregătit saltul din anul următor, cînd în primăvara anului 1936, lunile martie—aprilie, un număr de cca 30 de tineri intelectuali, aflați în cadrele Fundației sau foști șefi de echipe studențești, care participaseră diferențiat la cercetările din cursul anilor 1928—1935, au fost trimiși în satele dinainte cunoscute de ei cu sarcina expresă de a identifica și achiziționa locuințe, gospodării și alte monumente autentice, originale, cu inventarele lor, și a se reîntoarce cu ele la București împreună cu echipele de meșteri

¹⁰ D. Gusti, „Sociologie Românească”, an I, nr. 5, Mai 1936, p. 3.

¹¹ Ibidem, p. 4.

locali care au demontat la teren și au reconstruit la București, sub supraviegherea acelor tineri, un număr apreciabil de construcții țărănești, când, într-un timp record, s-a organizat cea dintâi expoziție de anvergură, montată în aer liber în cadrul Parcului dintre Șos. Kiseleff și Lacul Herăstrău unde se află și astăzi Muzeul satului din București, pe terenul și cu fondurile puse atunci la dispoziția de Municipalitatea Capitalei.

IV. Expoziția inițială a fost înfăptuită sub conducerea prof. D. Gusti și a colaboratorilor săi, între care Victor Ion Popa, artist înzestrat cu multe și remarcabile talente, H. H. Stahl, Mihai Pop, Gh. Focșa, Florea Florescu și mulți alți cercetători, studenți și activiști culturali, într-o largă colaborare colectivă entuziastă. Achizițiile celor trimiși în țară pe teren au fost variabile ca valoare și importanță muzeală, în directă legătură cu capacitatea de analiză comparativă și de selecție, diferențiată de la caz la caz. Din acest prim efort pozitiv de scurtă durată au rămas în expoziția din Parcul Herăstrău o serie de monumente de arhitectură populară autentice, dar și unele copii, precum și un inventar de 4000 obiecte, în care erau înglobate și colecțiile acumulate în cercetările anterioare.

În discursul pronunțat la solemnitatea deschiderii din prima decadă a lunii mai 1936, făcând noi precizări referitoare la semnificația cercetărilor și a colecțiilor, prof. Gusti definea scopurile teoretice și practice ale muzeului, acesta fiind destinat să faciliteze cunoașterea și să stimuleze activitățile innoitoare, menite să asigure progresul satelor din România. Observațiile sintetice, cu privire la conținutul muzeului, formulate cu multă căldură și chiar cu lirism în expunere, sint demne de remarcat. „Este aici casa de piatră și grinzi a Românului de la munte, din Argeș și din Neamț, ca și din Șanțul Năsăudului și din Țara Oașului, de la Moți, din Bihor și de pe plaiurile Sibiului, este locuința mai revărsată și mai zimbitoare, de cărămidă arsă sau chirpicii a omului de la șes, din marginea Bărăganului, pină în Cîmpia Banatului, este așezarea de pe malurile Dunării, cu prispe ascunse sub stuf, între biserici cu turn ascuțit din Maramureș, moară de apă de pe Siret, văioagă din Banat, cherhanaua de pește de la baltă... și tot ce dă înțeles și farmec satului românesc...”¹².

Muzeul „este în stare să oglindească mai bine decât orice altceva bogăția și varietatea de viață țărănească, ideile, de atâtea ori adînci de stil arhitectonic țărănesc, marea știință a adaptării la mediu și a prelucrării mediului, originalitatea în împodobire și siguranță instinctivă sau chibzuință a folosirii spațiului mai larg pentru oameni, vite și lucruri; arta și tehnica românească de la brazdă își dau mina”¹³; „O viață de sute și poate de mii de ani ne pătrunde trecînd pe ulițele acestui sat ciudat, făcut din toate satele țării. Tot ce este mai al nostru vorbește din el cu un glas care nu se poate să nu sguđuie chiar și pe cel mai nepăsător, pentru că este însuși glasul trecutului anonim al Neamului Românesc. Muzeul se transformă astfel într-o școală de cunoaștere și de iubire a satului și a țaranului nostru”¹⁴.

¹² D. Gusti „Sociologie Românească”, an I, nr. 5, Mai 1936, p. 1.

¹³ Ibidem, p. 2.

¹⁴ Ibidem, p. 2.

Precizind că n-a luat în considerare pilda muzeelor din Țările Nordice — „Skansen”, „Bigdö”, „Lillehammer” — calificate „în prea mare măsură romantice și prea etnografice”, preocupate îndeosebi de colecționarea „valorilor” și a „pieselor muzeale” și nu de viața „omului de astăzi și a mediului și faptelor lui de toate zilele”, profesorul Gusti formulează ideea „satului model” care va dubla imaginea muzeului actual cu imaginea unui sat sistematizat, înzestrat „cu toate îmbunătățirile edilitare ale vremii, care, fără să înăbușe trăsăturile proprii și izvoarele creației populare, va trebui să pună viața oamenilor la adăpost de primejdii mai ales ale boalelor și să-i ajute să aibă din ea toate binefacerile și bucuriile”. Intrucit cercetarea satelor este făcută „în vederea muncii de îmbunătățire și înfrumusețare”, care nu pot fi realizate decât pe baza cunoașterii, muzeul servește în primul rând cauza cunoașterii științifice. „Pentru că muzeul nostru, nu este un muzeu etnografic, ci este un muzeu social”¹⁵.

Ceea ce înțelegea prof. Gusti prin „muzeul social” rezultă cu destulă claritate din conținutul aceluiași discurs inaugural din care cităm mai departe: „Clădirile sînt, în cea mai mare parte autentice, desfăcute de atîtea ori, bucată cu bucată și încheiate, din nou, aici după ce au fost cărate cu carele de munte, prin albiile de rin, puse pe tren sau legănate pe apă, pînă aici. Toată zestrea este luată de acolo, ca și oamenii care s-au așezat firesc între lucrurile lor, ca acasă”¹⁶.

Pentru vernisajul expoziției inițiale și pentru multă vreme după aceea, în unele cazuri timp de cîteva luni și în cele mai multe cazuri timp variabil pînă la 14—15 ani, perechi de țărani din satele de origine, și uneori chiar familii întregi cu copiii lor, au fost aduse la București, încadrate pe schema muzeului, în intenția de a rămîne în casele și gospodăriile acestuia, pentru a oferi vizitatorilor „impresia că se află în fața unor lucruri cu adevărat vii, în fața realității însăși”, impresie „întărită prin faptul că în toate aceste gospodării se găsesc nu numai obiectele, uneltele, țesăturile cu care de obicei sînt îmbrăcate casele, ci și însăși oamenii aduși din toată țara în frumoasele și pitoreștiile lor costume”¹⁷, vizitatorilor oferindu-li-se astfel cea mai frumoasă și mai neînchipuit de plăcută surpriză de a putea să stea de vorbă în fiecare casă cu oamenii aduși de prin toate plaiurile României.

Concepția inițială asupra Muzeului s-a păstrat pînă la 5 februarie 1948, cînd, în plină desfășurare a activităților revoluționare care antrenaseră restructurarea tuturor instituțiilor de învățămînt și de cultură din patria noastră, cel de-al doilea urmaș la conducerea Fundației, profesorul Iorgu Stoian, în calitate de director general, într-o scurtă întrevedere la biroul său, m-a întrebat dacă mă interesează Muzeul satului, adăugînd că prețuiește aportul meu la activitatea instituției. Participasem pînă atunci la toate campaniile de cercetări monografice ale Școlii sociologice de la București, conduse de prof. Gusti, începînd din anul 1930; condusesem echipele studențești pentru cercetări sociologice și activități culturale, în trei campanii succesive, din satele Moșeni, Țara Oașului

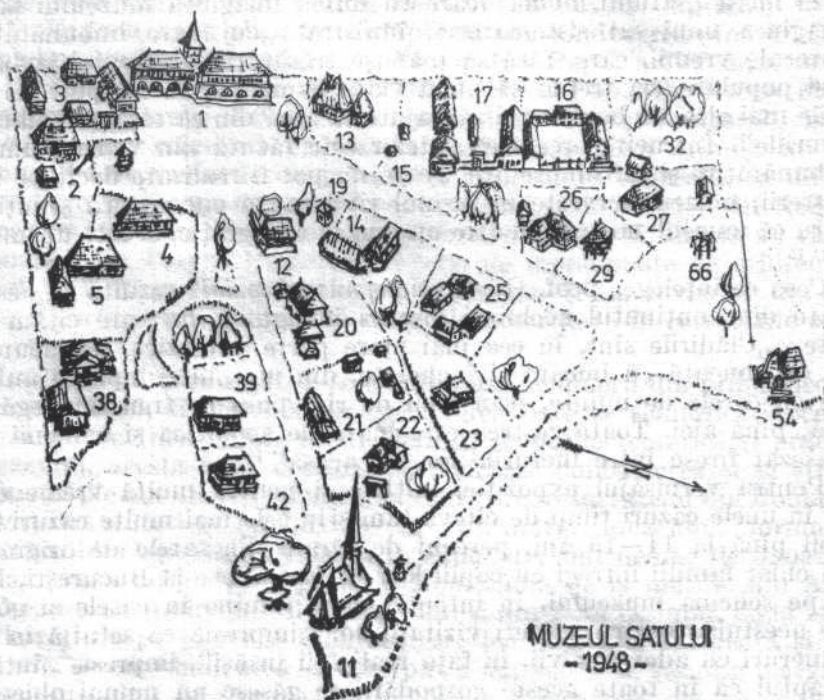
¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, p. 6.

și Cuhea-Maramureș, 1933—1935; participasem la organizarea expozițiilor consemnate mai sus din anii 1934—1935, precum și la organizarea „Muzeului satului” din 1936, alcătuisem o colecție specială de alte 360 obiecte, printre care multe unicate deosebit de valoroase din arta populară a Țării Oașului.

Mă concentrasem — tot după însărcinarea prof. Gusti — pentru un an și jumătate permanent la teren, conducând lucrările pentru realizarea satului model Dioști, Romanâți, 1938—1939, și elaborasem, la cererea expresă a prof. Gusti, două succinte rapoarte tematice cu observații asupra lipsurilor și cu propuneri pentru dezvoltarea sistematică a Muzeului Satului, cel dintîi numai după șase luni de la inaugurare, adică în toamna anului 1936, și cel de-al doilea, mai dezvoltat, după alți doi ani, adică în primăvara anului 1938, ambele citite, analizate și apreciate de către conducătorul instituției drept „interesante”, dar puse la dosar pentru următorii 12 ani¹⁸.

Fusesem asistentul prof. D. Gusti la catedra sa de Sociologie, Etică și Politică de la Facultatea de Filozofie și Litere din București, între 1941—1947, și trecusem doctoratul la aceeași catedră, cu o teză din cercetările monografice. Poate că în acele puține clipe de meditație, toate acestea au înclinat balanța spre un răspuns afirmativ și astfel am ajuns, din chiar aceeași zi, directorul Muzeului Satului pentru un timp de peste treizeci de ani.

¹⁸ A se vedea, Gh. Focșă, *Etape succesive în elaborarea tematicii Muzeului satului*, în „Muzeul satului. Studii și cercetări”, București, 1970, p. 5—39.

V. Principiile care au fundamentat restructurarea și dezvoltarea sistematică a Muzeului Satului ca muzeu etnografic în aer liber — anii 1948—1978 — sînt cele care definesc domeniul și problemele etnografiei ca știință autonomă, știință care are ca obiectiv principal cunoașterea aprofundată a tuturor creațiilor populare, materiale, sociale și spirituale —, cu intenția de a determina aportul specific — original — al fiecărui popor, mare sau mic, la tezaurul civilizației, culturii și artei universale.

Tematica și conținutul general al muzeului reprezintă rezultatele cercetărilor științifice efectuate pe teren, din perspectivă istorico-etnografică multilaterală, a tuturor fenomenelor concrete și complexe interdependente din România, a tuturor aspectelor civilizației și culturii tradiționale ale poporului român și ale unora dintre naționalitățile conlocuitoare. În analiza din perspectiva istorismului consecvent, a tuturor acestor fenomene, s-au urmărit transformările modului de viață de la o formațiune economico-socială la alta, îmbrățișînd toate laturile vieții populare în dezvoltarea lor istorică, de la formele arhaice pînă la fenomenele vieții contemporane și la restructurarea actuală a modului de trai și a culturii, cuprinzînd deci atît aspectele din trecut cît și cele din prezent. Cercetările etnografice multilaterale, efectuate în fiecare an pe teren și conduse pe baza criteriilor geografice, istorice, economice, tehnice, sociale, estetice și muzeografice propriu-zise, au fundamentat analizele comparative pentru identificarea complexelor muzeale, construcții cu inventarele lor, corespunzătoare ideilor tematice și acțiunilor practice, muzeografice, pe baza cărora s-a dezvoltat în mod sistematic acest muzeu.

Sarcinile implicate în planurile anuale de acțiune ale Muzeului satului, elaborate și aplicate după 1948, prevedeau: 1. Cercetări etnografice complexe, multilaterale și cuprinzătoare, efectuate pe teren și orientate îndeosebi spre principalele zone etnografice ale României, avînd drept obiectiv principal identificarea monumentelor și efectuarea achizițiilor corespunzătoare, pentru creșterea continuă a patrimoniului muzeal. De la început, aceste cercetări și achiziții au fost afectuate paralel în două direcții distincte.

În zonele din care fuseseră aduse monumentele care erau încă prezente în expoziția muzeului din anul 1948, cu sarcina de a le întregi prin noi achiziții corespunzătoare, cu insistențe îndeosebi asupra serioaselor lipsuri din inventarele lor interioare, dar și pentru a le corecta din punctul de vedere al aspectului reconstruirii lor în muzeu, rezidînd, spre pildă, cu piatră adusă din satele de origine, temelile, soclurile înalte și pivnițele care în graba din anul 1936 fuseseră construite din cărămidă arsă la Paros, Drăguș, Sălcuia, Tilișca, Stănești etc., din grija de a le readuce la originalitatea tehnicii constructive și la autenticitatea etnografică inițială.

O extindere și mai mare s-a acordat cercetărilor efectuate în zone etnografice și regiuni încă nereprezentate, prin care au fost identificate, achiziționate, transferate în muzeu și reconstruite, tot cu ajutorul celor mai buni meșteri din satele sau zonele respective, numeroase ansambluri complexe, construcții și obiecte corespunzătoare în inventarele lor, urmărite în intenția deliberată, planificată, de a cuprinde în mod armonios întregul spațiu etnografic al României, de a ilustra totalitatea ocupațiilor, a modurilor de producție principale și secundare, cu utilajele lor

diferențiate după natura spațiului geografic și a etapelor dezvoltării istorice și economico-sociale, de a ilustra totalitatea tehnicilor constructive, a celor legate de procesul producției, a instalațiilor și mecanismelor industriale populare, a proceselor creațiilor artistice multilaterale și, bineînțeles, a diferențierilor sociale ale populației de la sate, stratificată în societatea pe clase din trecut.

Prin achizițiile anuale s-a ajuns treptat — în perioada anilor 1948—1978 — la un ansamblu cuprinzător de 68 complexe muzeale diferite, cuprinzând un număr total de 312 construcții de tot felul și alte obiective expuse în aer liber și s-a realizat saltul la circa 30 000 obiecte etnografice și de artă populară, dintre care circa 10 000 ca rezerve în depozite pentru expoziții etnografice proiectate și circa 20 000 expuse în inventarele acestor construcții autentice, rînduite după regulile practicate în satele de origine;

2. O a doua sarcină fundamentală a constat în analiza științifică a tuturor fenomenelor etnografice concrete din teren și a materialelor din muzeu pentru elaborarea studiilor de specialitate, ca un aport direct la dezvoltarea științei etnografice din țara noastră și ca fundamente teoretice și practice pentru desfășurarea activităților științifice și culturale ale muzeului. În această sarcină, activul de specialitate al muzeului, sporit de la două-trei la 12—14 persoane în intervalul anilor 1953—1970, a efectuat, spre pildă 4 448 zile de cercetări la teren — individual și în grupe mici — și a elaborat în același timp un număr de 360 rapoarte științifice, articole și studii, texte pentru conferințele publice și lucrări de specialitate de proporții variabile, constituind în ansamblu contribuții apreciate la dezvoltarea etnografiei din Republica Socialistă România;

3. Cea de a treia sarcină esențială pentru muzeografi a constat în organizarea și desfășurarea activităților culturale temeinice cu publicul de toate vîrstele și categoriile profesionale din țară și străinătate, din ce în ce mai numeroși;

4. Elaborarea și publicarea lucrărilor de specialitate și de popularizare de toate categoriile și permanenta colaborare cu mijloacele generale de popularizare — presa zilnică, revistele de cultură generală și de specialitate, radioul, televiziunea, cinematografia etc.;

5. O problemă mai acută pentru muzeele etnografice în aer liber, supuse intemperiilor climei și la distrugerile multor factori biologici, impune aplicarea riguroasă și permanentă, sistematică, a lucrărilor de protejare, întreținere, curățenie și reparații, de restaurări și de conservare cu mijloace tehnice mereu mai calificate și mai eficiente;

6. Un alt aspect esențial îl constituie creșterea sistematică a patrimoniului documentar, îndeosebi din izvorul principal al cercetărilor la teren cu: fișe etnografice descriptive pentru toate obiectele muzeale, mari sau mici, completate direct la teren, cu clișee și fotografii, cu diapozitive și cu filme, cu planuri, schițe și desene etc., totalizînd în arhiva muzeului un patrimoniu multilateral și prețios total de peste 103 000 obiective documentare pînă în anul 1978;

7. Nu mai puțin importante și semnificative în desfășurarea anuală a activității muzeului au fost organizarea expozițiilor temporare tematice — etnografice și de artă populară —, punînd în relief noile achiziții, valorile artistice deosebite acumulate în depozite, creațiile din trecut și cel-

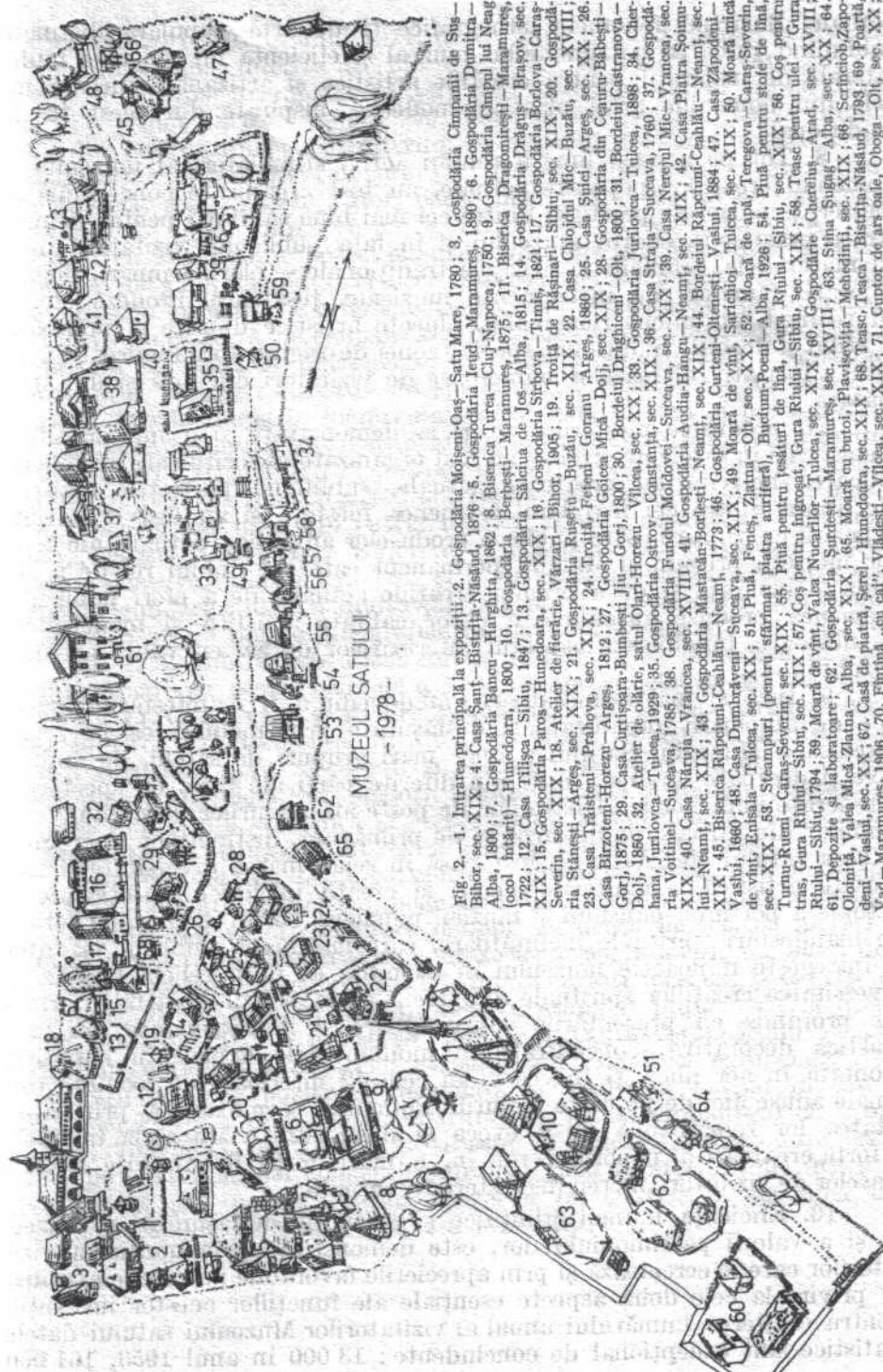

Fig. 2.—1. Intrarea principală la expoziții; 2. Gospodăria Moieșeni-Oas—Satu Mare, 1780; 3. Gospodăria Cimpanii de Sus—Bihor, sec. XIX; 4. Casa Sânt—Bistrița-Năsăud, 1876; 5. Gospodăria Ieud—Maramureș, 1890; 6. Gospodăria Dumitra—Alba, 1800; 7. Gospodăria Banu—Harghita, 1862; 8. Biserica Turca—Cluj-Napoca, 1750; 9. Gospodăria Cimpul lui Neag (ocol întărit)—Hunedoara, 1800; 10. Gospodăria Berbesti—Maramureș, 1875; 11. Biserica Dragomirești—Maramureș, 1722; 12. Casa Tilișca—Sibiu, 1847; 13. Gospodăria Sălcina de Jos—Alba, 1815; 14. Gospodăria Drăguș—Brașov, sec. XIX; 15. Gospodăria Puros—Hunedoara, sec. XIX; 16. Gospodăria Sibova—Timiș, 1821; 17. Gospodăria Borlova—Caras-Severin, sec. XIX; 18. Atelier de fierărie, Vârșari—Bihor, 1905; 19. Troiță de Rășinari—Sibiu, sec. XIX; 20. Gospodăria Stănești—Argeș, sec. XIX; 21. Gospodăria Rușeu—Buzău, sec. XIX; 22. Casa Chiojdu Mic—Buzău, sec. XX; 26. Casa Birzoteni—Horezu—Argeș, 1812; 27. Gospodăria Golca Mic—Doji, sec. XIX; 28. Gospodăria din Cănu-Băbești—Gorj, 1875; 29. Casa Curțioara—Bumbesti Jiu—Gorj, 1800; 30. Biserica Dragomirești—Olt, 1800; 31. Biserica Castranova—Dolj, 1850; 32. Atelier de olărie, satul Olari—Vâlcea, sec. XX; 33. Gospodăria Jurilova—Tulcea, 1898; 34. Chertăna, Jurilova—Tulcea, 1929; 35. Gospodăria Ostrov—Vilcea, sec. XIX; 36. Casa Straja—Suceava, 1760; 37. Gospodăria Voitinel—Suceava, 1785; 38. Gospodăria Fundul Moldovei—Suceava, sec. XIX; 39. Casa Nerejului Mic—Vrancea, sec. XIX; 40. Casa Năruja—Vrancea, sec. XVIII; 41. Gospodăria Audia—Harghita—Neamț, sec. XIX; 42. Casa Piatra Șoimului—Neamț, sec. XIX; 43. Gospodăria Măstăcan—Neamț, 1773; 44. Biserica Răpădun—Ceahlău—Neamț, sec. XIX; 45. Biserica Răpădun—Ceahlău—Neamț, 1773; 46. Gospodăria Curteni—Oltenești—Vaslui, 1884; 47. Casa Zăpodeni—Vaslui, 1660; 48. Casa Dumbăveni—Suceava, sec. XIX; 49. Moară de vânt, Sărdășeni—Tulcea, sec. XIX; 50. Moară mică de vânt, Enisala—Tulcea, sec. XX; 51. Piață, Feneș, Zlatina—Olt, sec. XX; 52. Moară de apă, Tereșova—Caras-Severin, sec. XIX; 53. Stămpuri (pentru sfărmat pătura auriferă), Băcșani—Alba, 1928; 54. Piață pentru stoc de lână, Turcu-Ruini—Caras-Severin, sec. XIX; 55. Piață pentru îngrășat, Gura Rului—Sibiu, sec. XIX; 56. Coș pentru ulei, Gura Rului—Sibiu, 1794; 59. Moară de vânt, Valea Nucărilor—Tulcea, sec. XIX; 60. Gospodăria Chereș—Arad, sec. XVIII; 61. Depozite și laboratoare; 62. Gospodăria Șurdești—Maramureș, sec. XVIII; 63. Sina Sugag—Alba, sec. XX; 64. Olărită, Valea Mică—Zlatina—Alba, sec. XIX; 65. Moară cu botol, Păvălești—Mehedinți, sec. XIX; 66. Scrimciob—Zăpodeni—Vaslui, sec. XX; 67. Casă de piatră, Sereș—Hunedoara, sec. XIX; 68. Teacă—Bistrița-Năsăud, 1793; 69. Poartă, Vad—Maramureș, 1906; 70. Fântână „cu cat”, Vlădești—Vilcea, sec. XIX; 71. Cuptor de ars oale, Oboga—Olt, sec. XX; 72. Fântina lui Manole (replac), 1936.

actuale, ilustrind fenomene etnografice și de artă populară distincte subliniind valoarea patrimoniului muzeal și eficiența lui ca surse multiple de inspirații pentru creațiile artistice și artizanale curente sau cele din domeniile artei plastice moderne, inspirate din acest tezaur tradițional;

8. Tot pe aceeași linie a rolului activ, stimulator, al muzeului în domeniul creațiilor populare actuale, au fost organizate concentrări de meșteri populari de prestigiu dintre cei mai bine calificați pentru demonstrații practice în cadrul muzeului și în fața publicului vizitator, unde cu materialele, tehnicile și utilajele tradiționale — olari, lemnari, dogari cojocari, făuritori de instrumente muzicale, țesătoare, brodeze etc. — au realizat, cu talent remarcabil, obiecte artistice diferite și prețioase în stilul și decorul tradițional, specific zonei de origine, spre uimirea și interesul superlativ al maselor numeroase de vizitatori din țară și din străinătate.

Cu produsele meșterilor sosiți la demonstrații și a multor altora identificați în satele de origine, au fost organizate expoziții care au reliefat valoarea activităților creatoare actuale, subliniind portretele artistice ale unora dintre cei mai buni asemenea meșteri, și au fost organizate expoziții cu vinzare către public a produselor autentice, actuale, ale acestor meșteri, precum și standul permanent care are dublul rol de a stimula și încuraja și de a orienta creațiile actuale, de a oferi publicului asemenea produse autentice, a căror calitate artistică și modernitate încântătoare, innobilează aspectul interioarelor de azi cu valori artistice autohtone;

9. Încă și mai fermecătoare s-au dovedit a fi manifestările folclorice de amploare, organizate și desfășurate prin mobilizarea pe scena deschisă a Muzeului Satului a unor mari grupuri de săteni, de ambele sexe și de toate vîrstele, sosiți din diferite părți ale țării, cu spectacole consacrate muncilor și sărbătorilor de peste an, alaiurilor de nuntă, ceremoniilor din sărbătorile de iarnă și de primăvară, distracțiilor tineretului la hora satului etc. Astfel, a fost pusă în relief marea diversitate și frumusețe artistică a multor obiceiuri și creații folclorice tradiționale și actuale a portului, dansului și muzicii populare, ca un nepuizabil tezaur de manifestări spirituale încântătoare, care fascinează publicul vizitator și întregeste mijloacele muzeului în năzuința sa de a reliefa bogăția și diversitatea creațiilor spirituale din trecut și de astăzi. Aceasta în armonie profundă cu prezentările cuprinzătoare și impresionante din arta plastică decorativă, concentrată în monumentele expuse în expoziția montată în aer liber, și îndeosebi în cele 42 interioare de locuințe originale aduse aici de pe toate plaiurile României, care exercită, prin capacitatea lor remarcabilă de a evoca și demonstra viața reală, talentele și forța creatoare a poporului român, o mare forță de atracție asupra maselor de vizitatori, mereu în creștere accentuată;

10. Eficiența muncii științifice și culturale desfășurată în muzee, ca și a valorii patrimoniului lor, este demonstrată prin mulțimea vizitatorilor care le cercetează și prin aprecierile favorabile pe care le exprimă cu privire la cele două aspecte esențiale ale funcțiilor acestor instituții. Pentru creșterea numărului anual al vizitatorilor Muzeului satului datele statistice sînt excepțional de concludente: 13 000 în anul 1953, 161 000

în anul 1960, 317 407 în anul 1974, dintre care 185 825 români și 131 582 străini din 99 țări diferite ale lumii, 278 213 în 1978 din care 134 454 români și 143 759 străini din 74 țări diferite iar în cursul anului 1979, muzeul a primit un total de 301 796 persoane dintre care 127 174 români și 174 622 străini din 71 țări diferite. Se remarcă linia mereu ascendentă a vizitatorilor străini. Este de prevăzut că aceste cifre vor crește într-un ritm tot mai accentuat în viitor, dacă ținem seamă de saltul vertiginos, general și de mare amploare către civilizația urbană modernă care cuprinde cu repeziciune toate plaiurile pitorești ale României și toate țările de pe glob, făcând să crească interesul pentru aspectele valoroase, prin calitățile lor artistice originale, ale civilizațiilor rurale de pretutindeni.

Nu este cazul să ne ocupăm aici de numeroasele aprecieri favorabile cu privire la valoarea documentar-artistică a patrimoniului muzeului, a concepției și activității sale de specialitate, consemnate în presă, la radio, la televiziune și în lucrări de specialitate, în țară și peste hotare.

Muzeul Satului a fost considerat, în ultimii 20 de ani, ca un model, un etalon care a făcut școală muzeografică în acest domeniu, stimulând, teoretic și practic, dezvoltarea unei rețele valoroase de alte 17 muzee etnografice în aer liber din patria noastră, zonale, republicane, la Bran, Sibiu, Golești, Curtișoara, Bujoreni, Timișoara, Cluj-Napoca, Focșani, Tulcea, Suceava, Maramureș etc. și a determinat nașterea și creșterea muzeelor similare din mai multe țări ale lumii, dintre care vom aminti numai cele 20 de muzee etnografice în aer liber proiectate în U.R.S.S., prin anii 1962, dintre care unele am avut prilejul să le vedem în stare de funcționare cu ocazia celei de a 11-a sesiune și celei de a 12 Adunări Generale I.C.O.M., care și-au desfășurat lucrările la Leningrad și Moscova în 1977. De asemenea, menționăm muzeul etnografic în aer liber pentru care mai mulți etnografi și arhitecți din Ungaria au făcut aici documentare completă, măsurători, schițe, planuri și fotografii, studiind întreaga experiență științifică și muzeografică a muzeului nostru, înainte de pregătirea și realizarea Muzeului Satului de la Budapesta.

Congresul național, cu participarea largă internațională a 26 specialiști din tot atâtea țări europene diferite, directori de muzee similare în funcțiune sau viitori directori ai unor asemenea muzee, cu lucrări și discuții consacrate temei majore a muzeelor etnografice în aer liber, desfășurate în cadrul Muzeului Satului din București, precum și a celor de la Golești, Bran, Sibiu și Cluj în 1966, a stimulat inițiativa și a determinat constituirea unei noi secții speciale în cadrul I.C.O.M.-ului — Asociația internațională a muzeelor etnografice în aer liber europene.

Astfel o idee pozitivă, formulată și realizată parțial în cadrul școlii sociologice a prof. Gusti, în frunte cu însuși promotorul ei, a fost reluată, amendată, restructurată teoretic și practic și dezvoltată sistematic pe baza unei noi concepții științifice până la nivelul unei instituții de referință atât pentru rețeaua muzeelor etnografice în aer liber din țara noastră, cât și pentru cea din străinătate.